

גליון תתקנה • ערש"ק פרשת שמות

• שנת העשרים •

לקראת שובת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

מרים – נביאה בת חמש שנים

גדר גירות ישראל ביציאת מצרים

כיצד ממרדים ב"עבודת פרך" רוחנית?

התענוג מציפור המדברת וירידת הנשמה

אור
החסידות

לעילוי נשמת
הרה"ח ר' משה אהרן
בן ר' זאב ע"ה
קזיניץ
נלב"ע ח"י טבת ה'תשפ"ד
ולעילוי נשמת
אשה חשובה וצנועה
מרת רבקה מאטל
בת ר' אפרים ארי' ע"ה
בארבער
נפטרה כ' טבת ה'תשפ"ד
תנצב"ה
♦
נרפס ע"י
הרה"ת אליעזר שמעון
וזוגתו מרת הינדא לאה שיחיו
בארבער

קובץ זה יוצא לאור לעילוי נשמת
ה"ה הרב החסיד ר' מאיר ב"ר שמחה יצחק ע"ה זאיאניץ
ס. פאולו ברזיל

ולזכות בניו הגי' לומדי ותמכי אוריינתא, דודפי צדקה וחסד,
ראשונים לכל דבר שבקדושה ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו

יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו, תמיד כל הימים

לעילוי נשמת
מרת מרים רייזע שושנה
בת ר' מנחם מענדל ע"ה פעלדמאן
נפטרה כ"ב טבת ה'תשפ"א
נדפס ע"י
בני משפחתה שיחיו

לזכות
הילד יוסף שמחה שי'
לרגל תספורתו בשעתו"מ ביום י"ט טבת ה'תשפ"ה
נדפס ע"י הוריו
הרה"ת שלום דובער וזוגתו מרת חי' מושקא שיחיו ספיטצקי
יה"ד שיוכו לגדלו לתורה, לחופה ולמעשים טובים
מתוך בריאות, נחת והרחבה

לעילוי נשמת
הרה"ת יעקב ברוך
ב"ר שניאור זלמן ע"ה גאנזבורג
נלב"ע י"ט טבת ה'תשע"ט
תנצב"ה

נדפס על ידי
בני משפחתו שיחיו

לזכות
הת' יוסף יצחק שי'
לרגל הכנסו לעול המצוות בשעתו"מ
ביום ח"י טבת ה'תשפ"ה
יה"ד שיגדל להיות חסיד, ידא שמים ולמדן
לנח"ד הוריו וכל משפחתו שיחיו
נדפס ע"י הוריו
הרה"ת בנציון
וזוגתו מרת דבורה לאה שיחיו ששון

הפצת הקובץ לעילוי נשמת
הרה"ת הלל ב"ר יעקב ע"ה לוינון
נלב"ע ביום ח"י טבת ה'תשנ"ו
תנצב"ה
נדפס ע"י בנו
הרה"ת יהודה דוד וזוגתו מרת שושנה רייזל שיחיו לוינון

למה ירדה הנשמה למטה!?

תענוג המלך מציפור המדברת

ההוראה מכללות הענין דעשיית הלבנים [שתהליך הכנת הלבנים היא שלאחרי יצירת צורת הלבנים ע"י הנחת המלט ב"מלבן", שורפים אותן בתנור, כדי שתהיינה קשות וחזקות כאבנים. וכיון שחזק זה של הלבנים נגרם דוקא ע"י הבערתן באש, נמצא שחזק זה הוא יצירה חדשה שהתחדשה בעיקר ע"י האדם] . . שבו מודגש כללות החידוש שנעשה על ידי עבודת האדם, כולל גם החידוש בתורה (ראה לקו"ש ח"ו ע' 25), כידוע שענין עיקרי בלימוד התורה הוא "לאפשא לה" (וח"א יב, ב. וראה הל' ת"ת לאדה"פ"ב ה"ב. וש"נ).

ועד כדי כך, שבשביל זה ירדה הנשמה למטה - דלכאורה אינו מובן: למה עשה ה' ככה, להוריד את הנשמה למטה, ששם יש כמה וכמה נסיונות וסכנות כו', הלא מוטב הי' שתישאר למעלה? - אך הענין הוא, שזהו כדי שתהי' עבודת האדם בכח עצמו (ולא "נהמא דכיסופא" (ראה ירושלמי ערלה פ"א ה"ג. הובא בלקו"ת צו ז, ריש ע"ד. ובכ"מ)), שנוסף לכך שזוהי טובתו האמיתית של האדם (שבה רוצה הקב"ה, ש"חפץ חסד הוא" (מיכה ז, יח)), להיותו עצם הטוב, וטבע הטוב להיטיב (ראה הנסמן בלקו"ש חכ"ד ע' 334 בהערה (ד"ה מספרי)), הרי החידוש שבדבר הוא ענין שפועל עיקר התענוג למעלה, "למעשה ידיך תכסוף" (איוב יד, טו. וראה של"ה שער הגדול (כט, ב. ואילך). עבודה"ק חלק העבודה בתחלתו), כמשל תענוג המלך מציפור המדברת (ראה תו"א

ויצא כא, ג. לקו"ת ס"פ במדבר. וראה גם תו"מ ח"א ע' 18. וש"נ) - שזוהי ההוספה שנעשית על ידי ירידת הנשמה למטה, והיינו, שלא זו בלבד "שתהא יציאתך מן העולם כביאתך לעולם" (ב"מ קז, א), אלא באופן נעלה יותר.

לא לשכוח את "יוסף" – להוסיף!

אמנם, כאשר הנשמה יורדת ומתלבשת בגוף בפועל, אזי "בא מלאך וסטרו על פיו ומשכחו כו" (נדה ל, ב) - בדוגמת התחלת גלות מצרים בגלל ש"לא ידע את יוסף" (פרשתנו א, ח), "עשה עצמו כאילו לא ידע" (פרש"י עה"פ), לשכוח את יוסף, שזוהי תכלית ירידת נשמתו לעולם לפעול ענין של הוספה - "יוסף ה' לי בן אחר" (ויצא ל, כד. וראה אוה"ת עה"פ), ואחר כך ממשיך היצר הרע ואומר "הבה נתחכמה לו וגו'" (פרשתנו שם, יו"ד).

אך על זה נאמר (שם, יב): "וכאשר יענו אותנו כן ירבה וכן יפרוץ", וכמו שכתוב (תהלים קיט, צח): "מאויבי תחכמני", שצריך להוסיף כח ואומץ להתחכם ולפעול על היצר הרע כו'.

(תורת מנחם חב"ה ע' 337 ואילך)

בעזה"ת.

הננו מתכבדים להגיש לפניכם את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליון תתקנה) היו"ל לפרשת שמות, ובו אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות חידושים וביאורים שבתורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש וצוק"ה נבג"מ זי"ע.

המדור "מקרא אני דורש" עוסק בנבואתה של מרים בהיותה בת חמש שנים, שמשה יושע את ישראל, ויבאר מדוע רש"י בפרשת בשלח ציין מקור לפירושו, נגד דרכו בדרך כלל, ודווקא למסכת סוטה.

המדור "יינה של תורה" עוסק בעניינה של עבודת פרך ברוחניות, עבודה שממרת את חיי הנשמה, ומשעבדת את הכח האלוקי שבנשמת היהודי למרדף חסר תועלת אחרי עניינים גשמיים. כן עוסק המדור בטעותם של ה"נשמות התועות" שמשקיעים את עיקר כוחם בעבודה רוחנית שאינה מעניינם.

במדור "חידושי סוגיות" יפלפל אי נעשו ישראל לגרים בעת יציאת מצרים, ויקשה דאי גרים היו אז איך מביאים ראי' לדין קידוש החודש מזה שמשה ואהרן הקרובים היו כשרים להעיד, הרי בגרים אין דין קורבה, ויבאר שגדר עדות החודש אינו דין עדות אלא רק ביורו, ואי קרובים פסולים לזה, גם משה ואהרן היו פסולים, ויבאר הטעם לזה שרק ביצי"מ נעשו גרים ולא לפני זה כשהיו אומה היודעת את ה'.

בברכת שבתא טבא
מכון אור החסידות

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כאופן שהופיעו במקורם, אלא עובדו מחדש ונערכו ע"י חברי המערכת, ולפעמים הושמט ירכיב השקו"ט והמקורות שהופיעו במקורם, ויש להיפך, אשר במקור הדברים מופיעים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנשמנו בתוכן העניינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

פתיחה

תוכן עניינים

מקרא אני דורש ב
בניאח בת חמש שנים

איך יתכן לומר שמרים התנבאה אז, "כשהיא אחות אהרן", והרי היתה אז קטנה בת חמש שנים בלבד, כדברי המדרש! ? / בהביאו את מאמר חז"ל בעניין זה, מדוע אין רש"י מציין "כדאיתא בגמרא" סתם, אלא מציין למסכת סוטה דווקא, על-אף שמאמר זה נמצא גם במסכת מגילה, הקודמת לסוטה ? / ביאור בדברי רש"י בנוגע לשני פסוקים בפרשתנו: "ותתצב אחותו מרחוק", ו"ותלך העלמה"

(ע"פ לקושי שיחות ח"א עמ' 55 ואילך)

פנינים ה
"חור ומנאן במיתתן" – והרי השבעים נפש לא מתו עדיין?

(ע"פ לקושי שיחות ח"ו עמ' 1 ואילך)

מדוע דוקא עוין לשון הרע מעכב את הנאולה?

(ע"פ לקושי שיחות ח"א עמ' 8 ואילך)

יינה של תורה ו
"עבודת פרך" רוחנית

כיצד ממררים את חיי הרוחניים של הנשמה ? / איזו עבודה "אין לה קצבה ואין לה תועלת" ? / מי חולם כלילה על "כבוד מדומה" ? / כיצד היא ההנהגה הראוי' בעסק הפרנסה ? כוחותי הנעלים של הנפש האלוקית, וההירות בניצולם כראוי

(ע"פ לקושי שיחות ח"ו עמ' 848 ואילך)

פנינים ט
מנחם בני ישראל – משום "דבר שבמניין לא בטיל"

(ע"פ לקושי שיחות ח"ו עמ' 844)

כוחה של מדת הבטחון

חידושי סוגיות י
גדר גירות ישראל ביציאת מצרים

ידון במשמעות סוגיית הש"ס יבמות דנעשו גרים בעת היציאה ממצרים / יבאר מהות החידוש שנעשה בישראל ביציאת מצרים ע"פ לשון הרמב"ם ריש הל' ע"ז

(ע"פ לקושי שיחות ח"א עמ' 10 ואילך. חב"א עמ' 62 ואילך. ח"ה עמ' 109 הערה 26 חל"צ עמ' 26 ואילך. ח"ס עמ' 102)

תורת חיים יג
בטחון בח' מונע נמנעם

דרכי החסידות יד
'מכונת הרנטגן' החסידית

שיחות קודש טז
למה ירדה הנשמה למטה!?

צוות העריכה וההנהגה:
הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב מאיר יעקב זילברשטרום,
הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטנוב, הרב מנחם טייטלבוים,
הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

מכון 'אור החסידות', סניף ארץ הקודש ת.ד. 2033 כפר חב"ד,
Or Hachasidus - Head Office, 1469 President st. • 6084000
#BSMT, Brooklyn, NY 11213 - United States (718) 534 8673

להערות ותארות:
טל' מערכת: 03-3745979 orhachasidut@gmail.com

נביאה בת חמש שנים

איך יתכן לומר שמרים התנבאה אז, "כשהיא אחות אהרן", והרי היתה אז קטנה בת חמש שנים בלבד, כדברי המדרש?! / בהביאו את מאמר חז"ל בעניין זה, מודע אין רש"י מציין "כדאיתא בגמרא" סתם, אלא מציין למסכת סוטה דווקא, על-אף שמאמר זה נמצא גם במסכת מגילה, הקודמת לסוטה? / ביאור בדברי רש"י בנוגע לשני פסוקים בפרשתנו: "ותתצב אחותו מרחוק", ו"ותלך העלמה"

א. בקשר להכתוב בפרשתנו (ב, ד) "ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו", שמרים – אחות משה – נצבה ליד המקום ביאור ששם הושם משה, איתא בגמרא (מגילה יד, א. סוטה יב, סע"ב):

"ותקח מרים הנביאה אחות אהרן – ולא אחות משה? אמר ר"נ אמר רב: שהיתה מתנבאה כשהיא אחות אהרן, ואומרת עתידה אמי שתלד בן שיושיע את ישראל. ובשעה שנולד, נתמלא כל הבית כולו אורה; עמד אבי' ונשקה על ראשה, אמר לה: בתי נתקיימה נבואתיך. וכיון שהשליכוהו ליאור, עמד אבי' וטפחה על ראשה, אמר לה: בתי היכן נבואתיך?! והיינו דכתיב 'ותתצב אחותו מרחוק לדעה' – לדעת מה יהא בסוף נבואתה".

והיינו, שמרים היא זו שנתנבאה לפני לידת משה (כשהיתה "אחות אהרן" בלבד, כי משה עוד לא נולד), ואמרה ש"עתידה אמי שתלד בן שיושיע את ישראל" (ולכן היא זו שעמדה לראות "מה יהא בסוף נבואתה"); והובא תוכן זה בפירוש רש"י על התורה – לקמן בפ' בשלח עה"פ "מרים הנביאה אחות אהרן" (טו, כ), וז"ל:

"היכן נתנבאה? כשהיתה אחות אהרן, קודם שנולד משה – אמרה: עתידה אמי שתלד בן וכו', כדאיתא בסוטה".

ב. והנה, ע"פ הידוע גודל הדיוק בדברי רש"י עד להפליא – יש לדקדק בפירושו זה:

ידוע, שאין דרכו של רש"י לציין מקור פירושו – וכנראה במוחש ברוב רובם של הפירושים שמביא רש"י מדברי חז"ל, שהוא כותבם באופן סתמי, בלי לציין מהיכן לקחם.

לקראת שבת

ולא אפונה אשר בבוא ר' אבא ור' פתחי' לגן עדן עם אלפי אלפים וריבוי רבבות המלאכים שנבראו ונוצרו מהתיבות והתנועות והזיעות האמורים נעשה רעש בג"ע ואין מלים לתאר אותו הקורת רוח והעילוי שמגיע לנשמת אותו האדמו"ר אשר הביאו את ר' אבא ואת ר' פתחי' והדומה להם באנשים פשוטים, למצב מעולה כזה.

הצעצועים דגן עדן

זה סוד ירידה צורך עלי' בנשמת הצדיקים גמורים ובעלי נשמה דאצילות שבהן אתמר הנשמה עצמה אינה צריכה תיקון, ועם זה הנה בירידת נשמתם למטה בגוף ובחסדי א-ל עליון עולה בידם להחיות נפשות רבות באור אלקי, וגם להעיר ולהאיר את הפשוטים כי יתחזקו ללכת בדרכי החסידים הנה עי"ז דוקא מגיעים לתכלית העילוי.

עלמא עילאה כגוונא דעלמא תתאה, בעלמא תתאה הנה שר הצבא כאשר צבאו מצטיין נותנים לו אות כבוד מיוחד, ואם המצטיינים הם האנשי חיל הפשוטים אז יגדל אות הכבוד אשר יגיע לשר הצבא, אשר כן ויותר מכן הוא בעלמא עילאה.

וברור הדבר אשר האנשים הפשוטים המצטיינים באמונתם הטהורה בתמימות אמירתם מזמורי תהלים, בהשתתפותם לשמוע שיעורי הלימודים, בהשתתפותם בועידת רעים ומקיימים מצות אהבת ישראל בחיבה ובחדוה הן המה הצעצועים דגן עדן, והן המה אשר בהם האדמורי"ם יתפארו.

(אגרות קודש ח"ג עמ' תמט ואילך)

'מכונת הרנטגן' החסידית

ולא אפונה אישר בכוא ר' אבא ור' פתחי' לנן עדן עם אלפי אלפים וריבוי רבבות המלאכים שנבראו ונוצרו מהתיבות והזנועות והזנועות האמורים נעשה רעש בגן עדן, ואין מלים לתאר אותו הקורת רוח והעילוי שמגיע לנשמת אותו האדמו"ר אישר הביאו את ר' אבא ואת ר' פתחי' והדומה להם באנשים פשוטים, למצב מעולה כזה

תמימותו, יפיתו וטוהר לבו של החסיד הפשוט

...בא מועד אשר צריכים לייקר כל סיפור ולחבב כל הגה אשר יצא גם מפי זעירא דחבריא בדור העבר, להיות כל סיפור וכל מלה ותיבה היא הופעה אלקית אשר החי' נפשות רבות באמונה טהורה.

כל טיפוס בני אדם במשפחת החסידים גם הסוגים היותר פשוטים במעלות החושים והכשרונות, הנה מכיון שמעמידים אותם במכונת האספקלריא - 'מכונת הרנטגן החסידית' - נראה תוכיותם ופנימיותם הנאה והמשובח ביותר.

כשמביטים בהאספקלריא המאירה בתמימותו ויפיתו וטוהר לבו של ר' אבא טל'בסקי והדומה לו באנשים פשוטים מקושרי הוד כ"ק אבותינו רבותינו הקדושים זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, הנה נראה הפלאות מעלתם באמת ואמונה.

אלפי אלפים וריבוי רבבות מלאכים

כמה מן התמימות והיופי הרוחני היתה במסירת נפשו של ר' פתחי' וויטנזון על ידיעת המאמר אשר שמע בהיותו בליובאוויטש, לילה כיום הי' עסוק בחזרת המאמר ביגיעה גדולה ועצומה, וגם בישבו בעגלה לנסוע הביתה הי' עודנו חוזר המאמר בהתרגשות גדולה ובשמחה רבה.

מכל תנועה ותנועה שהתנענע ר' פתחי' בהתרגשות עצומה בעת החזרה נברא מלאך חי ומתנענע בחיות וברעש, אשר זהו כל חיותו ומכל טיפה וטפה של זיעה שהזיע ר' פתחי' בעת חזרת המאמר נוצר מלאך חי המזיע ורותח בהתרגשות עצומה אשר זהו כל חיותו.

לקראת שבת

ומזה, שכאשר רש"י מוסיף ומפרש את מקור דבריו, הרי זה בשביל להוסיף ביאור לפירוש הכתוב; אמנם, הוספה זו אינה מוכרחת להבנת הפשט - כי אז הי' רש"י כותבה בפירוש (כדרכו - באופן שגם תלמיד צעיר יבין), ואין זאת אלא שבאם הי' תלמיד שהוא זריז וממולח, ותתעורר אצלו הקושיא (מחמת ידיעותיו המיוחדות כו') - הרי כדי לרמוז לו יישוב לקושייתו כותב רש"י "כדאיתא כו'", דהיינו, שעל ידי העיון שם תתישב הקושיא.

ובפרטיות יותר: לעתים מציין רש"י סתם "כדאיתא בגמרא", וכיו"ב; אמנם לפעמים מציין רש"י למקור מדויק יותר: "כדאיתא במסכת פ'זנית", אף שבאמת נמצא מאמר זה גם במסכת נוספת. וצריך לבאר כוונתו בזה, שדוקא על ידי העיון במקום המצויין ברש"י יתוסף ביאור בפירוש הכתוב, ולכן ציין דוקא למסכת זו - כי דוקא על ידי העיון באותה מסכת תתישב קושייתו של ה"תלמיד ממולח" (משא"כ במסכת הנוספת שאל"י לא מציין רש"י, שהיא לא תועיל ליישב הקושיא).

ומעתה - בנידון דידן:

המאמר שמביא רש"י נמצא הן במסכת מגילה והן במסכת סוטה (כנ"ל). ולכאורה, הי' לרש"י לציין "כדאיתא בגמרא" סתם (כדרכו בכמה מקומות); ואפילו אם ברצונו לפרט המסכת - הי' לו לציין למסכת מגילה, אשר לפי סדר הש"ס קודמת היא למסכת סוטה (מסכת מגילה היא בסדר מועד, ואילו מסכת סוטה היא בסדר נשים).

[כן הוא לפי סדר הרגיל בששה סדרי משנה - זמ"ן נק"ט - מתחיל בסדר זרעים ומסיים בסדר טהרות (תיקוני זוהר בהקדמה - ה, א; הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות; וכן משמע קצת בשבת לא, א). אמנם יש שיטה נוספת שהסדר הוא נז"ם קט"ן - מתחיל בנשים ומסיים בנזיקין (ראה במדב"ר פ"ג, טו-טז בסופו. ועוד). ואכמ"ל].

ומזה שרש"י דייק לציין "כדאיתא במסכת סוטה" דוקא - מובן שדוקא על ידי העיון שם יתווסף ביאור בפירושו (מה שלא הי' על ידי העיון במס' מגילה).

ג. ויש לומר הביאור:

כאשר כותב רש"י שמרים התנבאה עוד לפני לידת משה - יכולה להתעורר קושיא פשוטה: איך יתכן לומר שמרים התנבאה אז, והרי היתה אז קטנה בת חמש שנים בלבד, כדברי המדרש (שמו"ר פ"א, יג)!

ואמנם, אין רש"י מוכרח ליישב קושיא זו לפי דרכו, שהרי ב"פשוטו של מקרא" לא נתפרש זמן לידת מרים (וגם רש"י בפירושו לא העתיק את דברי המדרש הנ"ל) וממילא יתכן שפיר - לפי הפשט - שהיתה אז גדולה; אך באם יהי' "תלמיד ממו"ח" שכן שמע והבין זה שמרים היתה אז קטנה עדיין, ותתעורר אצלו קושיא זו: איך אפשר שהתנבאה בגיל כה צעיר? -

ליישוב קושייתו מציין רש"י, "כדאיתא במסכת סוטה", ושם איתא - בסמיכות למאמר דידן - מאמר נוסף בקשר למרים, והוא על הפסוק בפרשתנו (ב, ה) "ותלך העלמה ותקרא את אם הילד": "מלמד שהלכה בזריות כעלמה". אשר ממאמר זה מובן, כי עם היותה קטנה בשנים, היו בה תכונות של גדולה ("עלמה"), ולכן היתה ראוי' שתחול עלי' נבואה.

ומעתה מבואר הטעם שציין רש"י למסכת סוטה דוקא, ולא למסכת מגילה - כי במגילה לא הובא דבר זה (ש"הלכה בזריזות כעלמה"), אלא דוקא במסכת סוטה.

ד. אך כד דייקת, אין ביאור זה מחוור דיו:

מאמר זה בפירוש לשון "העלמה" - הביא רש"י עצמו כבר בפרשתנו על הפסוק, וז"ל: "ותלך העלמה - הלכה בזריזות ועלמות כעלם".

אם כן, מדוע ציין רש"י (בפ' בשלה) ל"מסכת סוטה" כדי לרמוז ולחדש שלמרים היו תכונות של גדולה - בשעה שהוא עצמו כבר פירש כן להדיא (בפ' שמות)? נולה עיר שיש גירסאות ברש"י בהם אין ציון למס' סוטה, ולפי גירסא זו י"ל שאכן רש"י סומך על מה שכתב כבר בפ' שמות].

אמנם בעיון הראוי נראה, שבדברי רש"י בפרשתנו (פ' שמות) לא נהיית להשאלה אם מרים התנהגה אז כגדולה או לא:

בגמרא הלשון היא "שהלכה בזריזות כעלמה" - לשון נקבה, ומשמע, שאף שמרים היתה קטנה בשנים, מכל מקום התנהגותה בכלל היתה כמו "עלמה" גדולה נאפה שגם "עלמה" היא רכה בשנים (ראה ישעי' ז, יד ובפירוש הרד"ק ומצורת ציון), מכל מקום אינה "קטנה" (ראה משלי ל, יט. תהלים סח, כו ובמפרשים. ועוד).

אולם רש"י משנה מלשון הגמרא, וכותב "הלכה בזריזות ועלמות כעלם" - לשון זכר (וראה בנחלת יעקב שנתקשה בשינוי זה). ומזה מובן, שכוונתו בזה ליישב את יתור תיבת "העלמה" - שלכאורה די ה' לומר "ותלך ותקרא את אם הילד", ותיבת "העלמה" - למה לי? (וכן פירש הרא"ם); ועל זה מתרץ, שהלכה כעלם (זכר - תקיף וחזק).

ומכיון שכן, הרי אין זה שייך להשאלה אם מרים היתה אז כקטנה או כגדולה - כי, גם אם היתה גדולה, ה' קשה יתור תיבת "העלמה"; ולאידך, גם אם היתה קטנה, אין שום הוכחה שבכל תכונותי ועניני היתה גדולה וכו', כי עיקר הדיוק הוא "שהלכה . . כעלם" (זכר - תקיף), אבל בוודאי שלא היתה כעלם (זכר) בכל עניני!

ונמצא, שמדברי רש"י בפרשתנו ("כעלם") אין עדיין הוכחה בענין הנהגתה הכללית של מרים; ולכן כאשר בפ' בשלה משמינו רש"י שמרים התנבאה לפני לידת משה - הרי הוא מוסיף ומציין למס' סוטה (ששם איתא "כעלמה"), שדוקא שם משמע שכללות הנהגתה של מרים היתה אז "כעלמה" - גדולה.

הזאת חיים

מכתבי עצת והדרכה בעבודת השי"ת בחיי היום יום

בטחון בה' מונע גמגום

כבר פה וכבר לשון (שמות ד, י)

היום יומים מתאימה להוראת תורתנו חיים ובקיום מצותי הרי זה גם צנור וכלי לקבלת ברכת השי"ת בהמצטרך, ובפרט שכל אחת מבנות ישראל נקראת בת שרה רבקה רחל ולא.

(אנרות קודש חב"ב עמ' קע)

הבטחון ייטיב הדיבור בדרך ממילא

במענה למכתבו . . בו כותב אודות המיחוש שלו, גמגום בדיבור . . עלי להוסיף ועיקר הוא, אשר בכלל תלוי הוא במדה חשובה עכ"פ בבטחון עצמו ובמצב העצבים, שלכן העצה היעוצה בכ"א אפילו כשעושים איזה טפולים, שיתחזק האדם במדת הבטחון, שהיא יסוד אמונתנו, בטחון בהשם יתברך שהוא בורא עולם ומנהיגו ומשגיח בהשגחה פרטית על כל אחד ואחד ועצם הטוב הוא, שמזה מובן בלשון נעים זמירות ישראל, ה' לי לא אירא, שזהו שולל הבושת מפני בני אדם שבסביבם נמצא, ותקוה חזקה אשר השי"ת ינחהו בטוב לפניו, וככל שיוחקק עוד בהבנתו שעומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, יתמעט החשש, מה יאמרו העומדים אצלו על אופן דבורו הבא, ויוטב הדבור בדרך ממילא, ובפרט ביחד עם הטפול.

כן להוסיף שעוד נקודה בהאמור, והוא שכשבא לתיבה וחושש שלא יוכל לבטא בסדר, לא ילחם עם עצמו לבטא תיבה זו דוקא כי אם יחליפה בביטוי אחר וכיו"ב.

ומאחר שלכל דבר צריכים לסייעתא דשמיא, מובן שעליו להוסיף בהתמדה ושקידה בלימוד התורה והידור בקיום מצותי, ואין לך דבר העומד בפני הרצון.

(אנרות קודש ח"ט עמ' קסא-ב)

התחזקות במדת הבטחון בהשי"ת מעניקה בטחון עצמי הנדרש

...ולכתבו בנוגע לגמגום - כיון שעל האדם לעשות את התלוי בו בדרך הטבע, ישאל ויעשה כדעת רופא, אלא ועיקר, שעליו להוסיף בהתמדה ושקידה בלימוד התורה נגלה וחסידות, והלימוד יהי' כהוראת חז"ל מביא לידי מעשה קיום המצות בהידור, שנוסף על העיקר שכן הוא ציווי הקב"ה הרי זה גם הדרך לקבלת הברכה שהוא הרופא כל בשר ומפליא לעשות ורופא בשר ודם שלוחו הוא.

ורואים במוחש שבנוגע לגמגום מועילה בפרט ההתחזקות במדת הבטחון בהשם יתברך שהוא המשגיח על כל אחד בהשגחה פרטית, כיון שסיבה חשובה במיחוש האמור, הוא העדר שלוה נפשית ובטחון עצמי ככל הדרוש.

(אנרות קודש חב"ד עמ' קעה-ו)

ה' לא לי אירא

במענה למכתבה . . בו כותבת מצבה בנוגע לדבור וכו'.

ולפעמים הכי קרובות קורה זה מפני מאורע שהי' קשור בעצבים ומתיחותם, שלכן נוסף על מילוי הוראת הרופאים שתשאל בעצתם, תתחזק בבטחונה בהשי"ת המשגיח על כל אחד ואחת בהשגחה פרטית, ואז הרי נאמר, ה' לי לא אירא, וכשתמעט מדת היראה, בדרך ממילא יתמעט גם הגמגום וכו'.

ועוד מהעצות בזה, שכשנתקלת במלה שמגמגמת, לא תתקש לבטא דוקא מלה זו, אלא תשתדל להחליפה במלה אחרת, ומה טוב לאחר י איזה שניות שתעבור המתיחות.

והעיקר בכל האמור והרי כל דבר תלוי בברכת השי"ת יוצר האדם ומנהיגו, לכן הרי הנהגה בחיי

"חזר ומנאן במיתתן" — והרי השבעים נפש לא מתו עדיין?

ואלה שמות בני ישראל הקאים מצרימה
אף על פי שצנאן בחייהן בשמותם חזר
ומנאן במיתתן להודיע חיבתן
(א, א. רש"י)

בפשטות (וראה רא"ם וגו"א כאן), ב"חזר ומנאן"
אין כוונת רש"י לבני יעקב, שהלא מניינם אינו
מופיע בפסוק, אלא כוונתו ל"יוצאי ירך יעקב"
שבאו מצרימה, שעליהם נאמר להלן (פסוק ה)
"ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש",
והוקשה לרש"י מה שנמנו כאן בעוד שנמנו כבר
בפ' ויגש.

אמנם, לפי זה צריך ביאור: מדוע כתב רש"י
"חזר ומנאן במיתתן" - והרי לא מצינו שמתו
באותה שעה (קודם השעבוד) אלא "יוסף וכל
אחיו וכל הדור ההוא" (שם, ו), ולא כל שאר
השבעים נפש יוצאי ירך יעקב (וראי' לדבר -
שהרי יוכבד נמנית עם השבעים נפש, ועדיין
היתה בחיים בתקופת השעבוד)?

ויש לומר:

מה שהזכיר הכתוב כאן שמנין יוצאי ירך
יעקב הי' שבעים נפש, אף שכבר נמנו בפרשת
ויגש - לא הוקשה לרש"י כלל, כי מובן בפשטות
(וראה רשב"ם כאן, דעת זקנים מבעה"ת לקמן א, ה) שמנינם
נזכר כאן בשנית כדי להדגיש את גודל החידוש
בזה שמשבעים נפש "פרו וישרצו וירבו ויעצמו
במאד מאד ותמלא הארץ אותם" (שם, ו).

ומה שהוקשה לרש"י הוא רק למה מנה
הכתוב את שנים עשר השבטים בשמותיהם,
ועל-כן פירש "אע"פ שמנאן בחייהן בשמותם
חזר ומנאן במיתתן להודיע חיבתן".

וי"ל בביאור מהות החידוש שנעשה
בישראל ביצי"מ, דהנה עצם הגדרתם כאומה
בפ"ע שיש לה שייכות לה' - באמת מצינו
גם קודם לזה, יעוי' במש"כ הרמב"ם בריש
הל' עבודה זרה (ספ"א), דכבר בימי בני יעקב
היו "נעשית בעולם אומה שהיא יודעת
את ה', עד שארכו הימים לישראל במצרים
וכו'"; אבל דו"ק היטב בל' זה דמשמע
תרי מיעוטי, חדא, שגדר ה"אומה" שהיתה
אז היינו רק אומה ש"נעשית" מעצמה ע"י
פעולת אנשי האומה, היינו שתלויה ועומדת
בפעולתם הם, ותו, שהדבר ה"עושה" את
האומה ומגדיר אותה כאומה הוא מה "שהיא
יודעת את ה'", שידיעה זו היא המאגדת
את הרבים כאומה (היינו שמתקבצים יחד
להנהגה והשקפה אחת אבל לא שמאחדים
כבר מצד עצם מציאותם), וא"כ מובן דאין
זו מציאות מוחלטת של אומה ואפשר
שתתבטל, וכמש"כ הרמב"ם לאח"ז שאח"כ
"ארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד
מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן כו' וכמעט
קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר וחזרין
בני יעקב לטעות העולם ותעיותן", כי בטלה
הסיבה (ההנהגה השווה לכל) ובטל המסובב
(היותם ל"אומה" זו). וזהו שהמשיך
הרמב"ם דבאותה שעה "מאבהת ה' אותנו
ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו עשה
משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלחו,
כיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' ישראל
לנחלה הכתירן במצות כו'", היינו דהוצאתם
ממצרים ע"י הקב"ה היא דבר שאינו תלוי
במעשיהם ועי"ז נקבעו באופן מוחלט לאומה
בלי יכולת שינוי ("נחלה" - ירושה שאין בה
ביטול והפסק, ב"ב קלג. וראה שם קכט:).

(השכלי) הבא על ידם, אלא הוי כח של דין
התורה, ובקרוכים לא נתנה התורה כח זה.

ומעתה י"ל דלצורך קביעת החודש אין
אנו זקוקים ומוכרחים מעיקרא לכח המיוחד
שנתנה תורה לעדים, ודי לזה בבירור שע"פ
החשבון, ולהכי כנ"ל האידנא דאין מקדשין
ע"פ הראיה סמכין על החשבון. ושוב י"ל
דאליבא דר"ש אפי' היכא דקובעים אנו ע"י
עדות החודש, לא בעינן בעדות זו כי אם
הבירור שיש ע"י העדות, ושוב היכא דליכא
שום חשש שמא ישקר, ככנדו"ד דהקרוכים
אינם נוגעים בדבר (כמ"ש אדמו"ר מהר"ש שם),
אף הקרוכים כשרים שפיר לעדות. וראה עוד
בלקו"ש חכ"א ע' 64 ואילך ביאור סברת
רבנן דפליגי אר"ש (וכוותיהו קיי"ל).

ישוּב נוכל ליישב לעניננו, די"ל דשפיר
היה למשה ואהרן דין גרים, אלא שי"ל דמה
שגרים אין להם קורבה ומעידים זה לזה הוא
לפי שפסול קורבה הוי דין וגזירת הכתוב
(ולא משום קירוב הדעת שיש ביניהם) ולכן
גרים שאין להם דין קורבה שפיר אינם
בכלל הפסול (אפי' שקירוב הדעת יש כאן),
אבל כ"ז היכא דבעינן עדות בגדר כח של
דין וגזירת הכתוב, משא"כ בעדות החודש
דבעינן בה (רק) בירור (שע"פ שכל) הרי
אילו היה דין חסרון דקרוכים בכהאי גונא,
בסוג עדות דבעינן ביה ברור, ודאי יהיה
הפסול מצד קירוב הדעת שבין הקרוכים,
ומאחר שקירוב הדעת שבין אחים שפיר ישנו
גם באחים שנתגירו היה צ"ל הפסול גם
בגרים, ולהכי ילפינן שפיר ממה שהכשירה
התורה משה ואהרן דאף אחים סתם לאחר
מ"ת כשרים לעדות זו.

והמורם מכ"ז דשפיר יש לקיים הסברה
דביציאת מצרים נעשו לעם ה' והיה אז בהם
דין גירות.

מדוע דוקא עוון לשון הרע מעכב את הגאולה?

ויקרא משה ויאמר אכן נודע הדבר

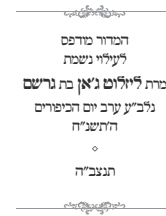
אמר להם יש בניכם לשון הרע והיאך אתם ראויין לגאולה
(ב, יד. הנחומא פירשנו י"ד)

לכאורה הדבר תמוה ביותר: הרי מצינו
במדרשי חז"ל (מכילתא בשלח יד, כט. ובכ"מ) שבגלות
מצרים היו בין בני" כל מיני חוטאים, ואפי'
עובדי ע"ז, ואעפ"כ לא עיכבו חטאים אלו את
הגאולה, ומדוע חשב משה שדוקא עוון לשון
הרע יעכב את ישראל מליגאל?

וי"ל, שהטעם שדוקא עוון לשון הרע יש בכחו
לעכב את הגאולה אינו מפני גודל החטא, אלא
משום שחטא זה מונע את עצם חלות הגאולה:

יציאת מצרים באה ע"י בחירת הקב"ה בבני
ישראל, שע"ז נעשו לחפצא של "עם", כמ"ש
(ואתחנן ד, לד) "לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי", דעד
אז היו רק קיבוץ אנשים רבים ממשפחה אחת,
וביציאת מצרים נעשו בגדר "גוי" ועם בפ"ע.

ועפ"ז י"ל, דמכיון שלשון הרע גורם לפירוד
הלבבות ולהעדר אחדות בין בני ישראל, אזי
אי אפשר שיחול עליהם גדר "עם", ואין כאן
מי שתחול עליו בחירת הקב"ה, וממילא אינם
ראויים ליגאל. ונמצא, שאחדות בין בני ישראל
היא תנאי הכרחי לגאולה.

”עבודת פרך” רוחנית

כיצד ממררים את חיי הרוחניים של הנשמה? / איזו עבודה “אין לה קצבה ואין לה תועלת”? / מי חולם בלילה על “כבוד מרומה”? / כיצד היא ההנהגה הראוי בעסק הפרנסה? כוחות הנעלים של הנפש האלוהית, והזהירות בניצולם כראוי

על עבודת הפרך שהעבירו המצרים את בני ישראל, נאמר בפרשתנו (א, יד) “וימררו את חייהם בעבודה קשה וגו’”. והנה, “חיייהם” האמיתיים של בני ישראל אינם החיים הגשמיים וענייניהם, כי אם החיים הרוחניים של הנשמה ועבודת ה’ (ראה תניא אגרת הקודש סכ”ז); ונמצא, שמיררו המצרים לא רק את חייהם הגשמיים של בני ישראל (שהרי אין מקרא יוצא מדי פשוט), אלא גם ובעיקר את חיי נשמותיהם.

והדבר תמוה: הן אמת שעבודה קשה יכולה למנוע יהודי מעבודתו ולהפריע לו. אך בכתוב נאמר שהעבודה מיררה את החיים הרוחניים עצמם, והיינו שהיא מיררה את עצם חיי הנשמה, ולא רק שמנעה אותה מלהתעסק בענייני קדושה. ודבר זה תמוה ביותר: כיצד יש בכוחה של עבודת פרך גשמית, “למרר” את חיותו הרוחנית של יהודי?

עסק הפרנסה – רק עם “קצבה” ו“תועלת”

המצרים מיררו את חייהם של ישראל ב“עבודת פרך”, וטיבה של עבודת פרך היא “עבודה שאין לה קצבה ואין לה תועלת” (ראה רמב”ם הל’ עבדים פ”א ה”ו והגה”מ שם), עבודה שאין לה סוף וזמן מוגבל, וגם אין תועלת מכל עמלו.

וגם בעבודתו של יהודי תיתכן מציאות כזו של עבודת פרך, “שאין לה קצבה ואין לה תועלת”: כאשר יהודי עוסק בעניינים גשמיים ועמל לפרנסתו, הרי עבודה זו יש לה קצבה, שהרי התורה הקציבה לאדם שיעור וגבול עד כמה יהא שקוע וטרוד בעסקו. האדם צריך לעסוק בפרנסתו רק בכדי ליצור “כלי” שבו תוכל לשרות ברכתו של הקב”ה – “וברכך ה’ אלקיך בכל אשר תעשה” (ראה טו, יח).

ומכיוון שפרנסתו של אדם אינה מגעת מכוחו ויגיעתו והתחכמותו בעסקו, כי אם מברכת ה’ בלבד, הרי די לו בעצם יצירת ה“כלי”, והקב”ה כבר ישפיע אליו ברכתו. וכל יגיעה ונתינת כוחות בעסקו יתר על הדרוש ליצירת הכלי, היא מיותרת לחלוטין.

לקראת שבת

יא

כשרה בכס”, הלא משה ואהרן היה להם דין גרים דלית בהו קורבה, ואיך נילף מינה לכל קרובים דלאחר מ”ת.

אבל באמת אינה ראייה, ויש ליישב הדבר בהקדים מש”כ אדמו”ר מהר”ש (סה”מ תרכ”ו ע’ מד-מה) בביאור שיטת ר”ש דשאני עדות החודש מכל העדויות, שקרובים כשרין בה, דטעם התורה בזה הוא לפי שאפי’ לולא העדות ידוע לב”ד ע”פ החשבון אימתי יפול ר”ח, וע”ד מה דהאידינא שאין מקדשין ע”פ הראיה סמכין על החשבון, ולהכי עדות החודש אינה דבר ש”בלעדה לא היו יודעים כלל” ולכן ס”ל לר”ש דאף קרובים כשרים לעדות זו. ולכאורה יל”ע טובא בביאור זה, דהא מבואר בש”ס (ב”ב קנט, א. וכו’ ברמב”ם הל’ עדות ספ”ג. שו”ע חו”מ סי’ לג ס”י) דפסול קרובים אינו מצד חשש שמא ישקרו אלא “גזירת מלך הוא”, ושוכ מה אכפת לן בזה שב”ד ידעי ע”פ החשבון שהאמת כעדותם, הרי אין הפסול כלל משום חשש שקר.

והנראה בביאור הדברים, בהקדים, דעדות אינה (רק) בגדר בירור (שע”פ השכל נתבררה אמת הדברים במה שהעידו שנים), אלא הוי בגדר דין ועשיית (גמר) דבר, דכח ביד העדים לחתוך הדין (וגזירת הכתוב הוא, ראה צפע”נ לרמב”ם הל’ יסוה”ת פ”ז) – “על פי שני עדים . . יקום דבר” (שופטים יט, טו). וכמבואר ברמב”ם פ”ז מהל’ יסוה”ת (וכן שם פ”ח סה”ב. וראה הל’ סנהדרין פכ”ד סה”א), דנצטוינו לחתוך את הדין ע”פ שני עדים כשרים ואע”פ שאפשר שהעידו שקר כו’; ומעתה מובן שהוא הדבר גם לקצה השני, דמה שקרובים פסולין לעדות הוא אפי’ היכא דליכא שום חשש ששקר בפיהם, כי כח העדים לפסוק האמת אינו (רק) מצד הבירור

מהמבואר בנבואת יחזקאל (פרק טז) דבעת יציאת מצרים היתה לידת עם ישראל, היינו שנולדה המציאות דעם ישראל.

אמנם, מכללות הסוגיא דכריתות (ט, א) גבי כניסת אבותינו לברית במילה וטבילה וקרבן כו’, מתבאר דגירות דהאידינא (שהיא בג’ דברים אלו כו’) היתה בעת מ”ת דוקא. ועפ”ז נראה דצ”ל שבמצרים היתה רק התחלת הגירות. מיהו באמת אין הכרח לנקוט כן, דשפיר י”ל דכבר אז היו בגדר גרים לגמרי, כמשמעות הכתובים דלעיל, והא דכריתות י”ל דהיינו רק שלאחר זמן נתחדשו דינים אלו שכדי להיות גר צריך מילה וטבילה וקרבן, אבל באותה שעה של יצי”מ – ע”פ הדינים דאותו הזמן (שלא היה צורך בדברים הנ”ל) – אכן היה בהם כל מעשה הגירות כולה דאז בלי חסרון.

אמנם מצינו לכאור’ ראייה לסתור הא דאמרין דבעת יצי”מ היה להם דין גרים. דהנה איתא בר”ה (כב, א) דלר”ש אב ובנו וכל הקרובין כשרים לעדות החודש, ויליף לה מדכתיב (בא יב, א-ב) “ויאמר ה’ אל משה ואל אהרן גו’ החודש הזה לכם”, והיינו ד”עדות זו תהא כשרה בכס”, במשה ואהרן שהיו אחים זל”ז. ולפי הנ”ל דדין גרים היה להם בעת יצי”מ (וא”כ מובן שבאמת גרות זו ישנה כבר במצות החודש הזה גו’ הסמוכה ליציאה ממצרים, שהרי היתה “מצוה ראשונה” שלהם בתור “ישראל” (כלשון רש”י ריש פ’ בראשית), ודלא כשאר מצוותיהם בתור בני נח עד אז, כגון מילה וגיד הנשה) יל”ע בזה, דהא קיי”ל (יבמות כב, א. רמב”ם הל’ עדות פ”ג ה”ב. טושו”ע חו”מ סי’ ל ס”א) דגרים אין להם קורבה, ואפי’ שני אחים שנתגייירו מעידים זה לזה, כי גר שנתגיייר כקטן שנולד דמי; וא”כ, מהי ראייתו של ר”ש מהא ד”עדות זו תהא

גדר גירות ישראל ביציאת מצרים

ידון במשמעות סוגיית הש"ס בימות דנעשו גרים בעת היציאה ממצרים / יבאר מהות
החידוש שנעשה בישראל ביציאת מצרים ע"פ לשון הרמב"ם ריש הל' ע"ז

גרסינן ביבמות מו ע"א "תנו רבנן, גר שכל ולא טבל ר"א אומר הרי זה גר שכן מצינו באבותינו שכלו ולא טבלו, טבל ולא מל ר' יהושע אומר הרי זה גר שכן מצינו באמהות שטבלו ולא מלו", ומסיק ד"בטבל ולא מל כולי עלמא לא פליגי דמהני נכי ודאי ילפינן מאמהות, כמבואר בסוגיא, כי פליגי במל ולא טבל, ר"א יליף מאבות, ורבי יהושע באבות נמי טבילה הוה, מנא ליה כו' אלא מהכא, ויקח משה את הדם ויזרוק על העם, וגמירי דאין הזאה בלא טבילה, ורבי יהושע טבילה באמהות מנלן סברא הוא דאם כן במה נכנסו תחת כנפי השכינה".

והנה, אליבא דר"א דגירות אבותינו היתה במילה בלבד משמע דנעשו גרים כבר ביציאת מצרים, שאז היתה המילה ניעויי ברמב"ם רפי"ג מהל' איסור"ב ד"מילה היתה במצרים שנאמר (בא יב, מח) וכל ערל לא יאכל בו" (וראה גם פיה"מ שלו בהקדמה לסדר קדשים), ועיי' רש"י שם (ע"א, ד"ה באבותינו שכלו) דמילת אבותינו היינו "בימי משה כשיצאו ממצרים ויצאו מכלל בני נח לקבל התורה ולקבל פני השכינה" [ומינה

גילף דאף טבילת אמהות, שהיא מסברא דבמה נכנסו תחת כנפי השכינה – אף היא באותה שעה של כניסת אבותינו תחת כנפי השכינה]. וראה נמי בתו"י שם (לתוס' סד"ה כי פליגי) דלשיטת רע"ק בסוגיין צריך לומר שטבלו כבר ביצי"מ כדי שיוכלו לאכול הפסח. מיהו, גם אליבא דר' יהושע (שהגירות נשלמה ע"י טבילה בשעת הזאה, והוא בעת מתן תורה ולא ביציאת מצרים), מ"מ בתוס' ישנים שם (ע"ב, ד"ה ולר' יהושע) נקיט להדיא דעכ"פ נפקי כבר מגדר ערלים ע"י המילה דאז (והנשים ע"י טבילה) שהרי היו צריכין לאכול הפסח דכתיב ביה וכל ערל לא יאכל בו. ומכ"ז נראה דביציאת מצרים היתה פעולה של גירות ליכנס תחת כנפי השכינה.

ובאמת מן הכתובים גופייהו כבר נראה כן, דהרי כבר ביציאת מצרים נאמר (ואתחנן ד, לד) "לקחת לו גוי מקרב גוי", דעד אז לא היו בני"י בגדר עם [וכמש"נ (ויגש מו, ג) לגוי גדול אשימך שם (במצרים)] ובפ"ע, ורק ביצי"מ נעשו לעם בפ"ע, והיינו שמאז היו כבר בגדר עם ישראל. וכן מתבאר הדבר

לקראת שבת

ז

והדבר אמור הן בסוג הכוחות שהאדם משקיע, והן באורך הזמן שמקדיש להתעסקות זו: על עסק הפרנסה נאמר בתהלים (קכח, ב) "יגיע כפיך כי תאכל", "כפיך" מורה על כוחות העשי' הנחותים והחיצוניים של היהודי. וזאת, משום שלעשיית ה"כלי" לפרנסה די בהשקעת כוחות אלו. ואם משקיע האדם את כוחות נפשו העמוקים יותר, כמו כוחות השכל והרגש, אין בדבר כל תועלת, ולא ירוויח מכך מאומה בפרנסתו.

גם בכמות הזמן המיועד לעבודה זו, מוכרח האדם להגביל את עצמו לכדי הנחוץ ליצירת "כלי" לפרנסה, ותו לא. וחייב היהודי לפנות לו זמנים שבהם אינו נתון בעסקו כלל, אלא קובע עתים לתורה ולתפילה בציבור.

ואזי נותן הקב"ה ברכה בעסקו, "וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה".

"עבודת פרך" – יגיעה ללא תכלית ורווח

והנה, אם לא מסתפק האדם ביצירת ה"כלי", אלא משקיע בעסק פרנסתו את כוחותיו הנעלים, הרי זו "עבודת פרך". כי עבודה כזו "אין לה קצבה ואין לה תועלת":

"**אין לה קצבה**" – שהרי משקיע הוא את כל זמנו ממש בעסק, הן בשעת העבודה והן לאחר מכן, כאשר הוא עומד טרוד ומחשב איך להצליח בעסקו יותר.

וגם כשמגיע לביתו אין הוא קובע עתים לתורה ותפילה אלא מחפש תחבולות להוסיף בפרנסתו. ועד שאפילו בעלותו על יצועו לשנת הלילה, הרי "רעיוןך על משכבך סלקו" (דניאל ב, כט), הוא מחשב עדיין בענייני עסקו, ואף חולם על עניינים הקשורים לעסק (ראה ברכות נה, ב). ונמצא, שאין שום קצבה לזמן ולכוחות שנותן בעסק הפרנסה.

"**אין לה תועלת**" – שהרי "לא לחכמים לחם" (קהלת ט, יא), וכמה שיתרוצץ ויתייגע וישקיע בעסקו, לא יצליח יותר על מה שקצב לו הבורא, ואדרבא יכול הדבר להזיקו ח"ו (כמבואר בדרך מצותיך קו, א).

כח ההתמסרות בלי גבול הוא מנפש האלוקית בלבד

יכולת האדם להשקיע בדבר כוחות ללא קצבה וללא חשבונות כלל, באה מנפשו האלוקית של היהודי. כל מה שברא הקב"ה בעולמו הוא קצוב ומוגבל, ואם מצינו שעושה היהודי דבר שהוא בלי גבול ושיעור, הרי הכוח לזה הוא מהנפש האלוקית שאין לה גבול, מאחר והיא קשורה וחבוקה בהקב"ה שהוא בלי גבול ותכלית.

כוחותי' של הנשמה האלוקית הם **ללא גבול כח** – "בלי קצבה". יהודי יכול למסור נפשו בפועל ממש על קידוש שמו ית', דבר שהוא למעלה מטעם ודעת לגמרי. ועד שביכולתו להיות עובד ה' "לשמה" ללא שום חשבונות, ו**ללא ע" מנת לקבל שכר כח** – "ללא תועלת".

וכאשר נוטל יהודי כוחות נעלים אלו, ומשקיעם בהתמסרות לעסק הפרנסה "ללא קצבה וללא תועלת", נמצא שהוא נוטל את חיי הנפש האלוקית ומנצלם לעניינים גשמיים שפלים. ועל כן נאמר "וימררו את חייהם": ממררים את החיים של הנפש האלוקית, כאשר מנצלים אותם ל"עבודת פרך", ללא קצבה ותועלת, בעניינים נחותים.

לא רק "בעל עסק" עלול למרר את חיי נשמתו רח"ל, אלא הדבר יתכן גם אצל "יושב אהל":

יושב הוא ועוסק בתורה, אך לדעתו הוא אוהז בדרגא נעלית מאוד, והסובבים אותו צריכים לכבדו כראוי לרום ערכו, כאשר נדמה לו כי מאן דהוא פגע בכבודו, מתעורר הוא אשר צריך לדאוג ולהגן על "כבוד התורה". במחשבות אלו מהרהר הוא משך כל היום, ואף על משכבו אינו מסיח דעתו מענייני "כבוד התורה" המגיע לו. וכאשר "חשבון הנפש" שקודם השינה עוסק בהבלים מעין אלו, הרי זהו גם תוכנם של חלומותיו.

מחשבות אלו אינן קץ ואין להן תכלית, הוא עסוק בהן ביום ובלילה, והן אינן מביאות שום תועלת. וגם הוא, כמו האדם השקוע בעסקו, מוריד את כוחותיו הנעלים של הנפש האלוהית, לעניינים שפלים ונחותים. ובכך הרי הוא ממרר את החיים הרוחניים של נשמתו.

"נשמות התועות"

וגם באדם שאינו מתמסר ח"ו לענייני עולם הזה ומשקיע כל כוחו בעבודת הבורא ית"ש, גם בו ייתכן, בדקות על כל פנים, עניין "וימררו את חייהם".

כי הנה, בני ישראל נחלקים בכללות לשני סוגים:

ישנם "יושבי אוהל" שהם יהודים שעיקר עסקם הוא בלימוד התורה, ובפרט תלמידי הישיבות. ואמנם גם הם מחויבים בגמילות חסדים גשמית, ובפרט בגמילות חסד רוחנית, אך עדיין עיקר עניינם הוא עסק התורה.

ולאידך, ישנם כאלו שהינם "בעלי עסק". עיקר עבודת ה' שלהם הוא במעשה המצוות ובפרט במצוות הצדקה, להיות גומלי חסדים בגשמיות וגם ברוחניות – להפיץ מעיינות התורה והקדושה. ואמנם גם הם צריכים לקבוע עתים לתורה, אך עיקר עבודתם הוא בגמילות חסדים.

כל יהודי משני סוגים אלו, עליו להשקיע את עיקר עבודתו באותו סוג עבודה שמתאים לו. אך ישנן "נשמות התועות", שהן אינן רוצות לעסוק בעבודה המוטלת עליהן, ומשתמטות להתעסק בעבודה שאינה מתפקידן.

ולדוגמא, כאשר מגיעים לבקש גמילות חסד מה"בעל עסק", נהי' פתאום מאריך בתפילתו והוגה בתורה ומתמיד בלימודו. וכשמסיים לימודו מוכרח הוא לרוץ לעסקיו ואינו יכול לסייע לזולתו. ולאידך, ה"יושב אוהל" מפסיק מלימודו והולך להתעסק בגמילות חסדים, בזמן שעליו ללמוד בסדרי הישיבה וכיוצא בזה.

ואפשר לראות, שדווקא כאשר נוטה האדם מעבודתו האמיתית, משקיע הוא חיות גדולה באותו עניין שאינו שייך אליו. ועל כך נאמר "וימררו את חייהם", כי בעלי ה"נשמות התועות" לוקחים את החיות הבלתי גבולית של הנשמה ומשקיעים אותה בעבודה כזו שאינה שייכת אליהם ואינה מתפקידם, ועד שמפריעה לעבודתם האמיתית.

וצריך האדם "לצאת ממצרים", שיצאו כוחות נשמתו מאותה "גלות" שבה הם נתונים, אם בגלות עסק הפרנסה או בעבודה שאינה שייכת לו, ולחזור ולהשקיע כוחות נפשו בעבודת הבורא ית', "בלי קצבה ובלי תועלת".

מנין בני ישראל – משום "דבר שבמנין לא בטיל"

ואלה שמות בני ישראל הקאים מצרימה שקולים הן ישראל כצבא השמים, נאמר כאן שמות ונאמר בכוכבים שמות שנאמר מונה מספר לכוכבים לכולם שמות יקרא. אף הקב"ה, כשרדו ישראל לנצרים מנה מספרם כמה היו, ולפי שהם משלים לכוכבים קרא שמות לכולם, הרא הוא דכתיב ואלה שמות בני ישראל וי' (א, א. שמו"ר פ"א, ג)

מלשון המדרש משמע ששני העניינים שבהם שקולים ישראל כצבא השמים, המנין במספר והקריאה בשמות, הם לצורך הירידה למצרים דוקא. ויש לומר בביאור הדברים:

קיי"ל "דבר שבמנין לא בטיל" (שו"ע י"ד סי' קי"א), כי המנין מורה על חשיבות הדבר. וכעין זה מצינו לגבי קריאת שם, כדקיי"ל במצות שכחה "כל זית שיש לו שם בשדה כו' אינו שכחה" (פאה פ"ז מ"א), כי מאחר שנקרא בשם יש לו חשיבות, וגם אם שכחו עתה, סוכ"ס מפני שמו זוכרו לאחר זמן.

וזהו טעם המנין וקריאת השם לבני ישראל בשעת ירידתם בגלות, שהוא נתינת כח לבני ישראל, שגם כשנראה כביכול שנשכחו ונתבטלו בגלות, וכמ"ש "ותאמר ציון עזבני ה'" (ישעיה מט, יד), אין זה אלא כלפי חוץ, אבל באמת אין ישראל יכולים להשכח ולהתבטל ח"ו, מפני חשיבותם, שהם "דבר שבמנין" ודבר שנקרא בשם.

כוחה של מדת הבטחון

וירא משה ויאמר אכן נודע הדבר וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרג את משה ויברח משה ג' (ב, יד-ט)

יש להקשות: למה מספר הכתוב על יראתו של משה, והרי לכאורה יראה זו לא גרמה לשום מעשה, שהרי לא ברח משה אל מדין אלא אחרי ששמע פרעה על המאורע וביקש להרגו?

ויש לבאר, שבזה משמיענו הכתוב את גודל כוחה של מדת הבטחון:

ענינה של מדת הבטחון הוא, שהאדם סומך כל כולו על הקב"ה לבדו, ומשליך עליו את כל יביו, עד שאינו דואג כלל משום דבר (ראה חובת הלבבות שערי הבטחון רפ"א, ועד"ו בפתיחה שלו לשער הבטחון ד"ה אך תועלת הבטחון, ועוד). וכשהאדם מביא עצמו לידי מצב נפשי זה, הרי זה מביא לידי כך שהקב"ה מתנהג עמו בהתאם, מייטיב עמו, ומסלק ממנו כל דאגה (ראה עיקרים מ"ד ספמ"ו. שם פמ"ו. ועוד).

וזהו מה שמלמדנו הכתוב כאן, שמאחר שמשה נתיירא מפרסום המאורע, היינו שהי' חסר בבטחונו בה' שלא יבוא לו שום היזק מזה - עי"ז נגרם המשך הכתובים, "וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרוג את משה", והוצרך לברוח ממנו. מה שאין כן אם הי' בוטח בבטחון גמור בה', ולא הי' דואג כלל - הרי בטחון זה גופא הי' פועל שהי' הדבר נשכח, ולא הי' צריך לברוח.